

ABORDĂRI SPECIFICE SPRIJINULUI LOGISTIC, ADECVAT UNOR CAMPANII MILITARE ALE REGELUI FILIP AL II-LEA AL MACEDONIEI

SPECIFIC APPROACHES TO THE APPROPRIATE LOGISTIC SUPPORT OF PHILIP II OF MACEDON'S MILITARY CAMPAIGNS

APPROCHES SPÉCIFIQUES DU SUPPORT LOGISTIQUE APPROPRIÉ POUR LES CAMPAGNES MILITAIRES DU ROI PHILIPPE II DE MACÉDOINE

Lt.col. Ferencz CIORVAȘI-FILIP*
Mr. Bogdan-Costin MATEI**

În decursul istoriei, conducătorii armatelor care au conștientizat importanța covârșitoare a logisticii în acțiunile militare au fost aceia care și-au atins scopurile propuse. Importanța logisticii, în raport cu succesul acțiunii militare, este evidențiată elocvent de către generalul francez Antoine Henri Jomini: „Logistica cuprinde mijloacele și aranjamentele cu care se pun în aplicare tacticile și strategiile. Strategia decide unde să se acționeze; logistica aduce trupele în punctul respectiv“.

Dar care este începutul logisticii militare în istorie?

Toate marile cuceriri s-au bazat pe o componentă logistică puternică, însă cine a fost primul conducător care i-a recunoscut valoarea?

Throughout history, the army leaders who have realized the overwhelming importance of logistics in military action have been those who have achieved their intended goals. The importance of logistics in relation to the success of military action is highlighted eloquently by the French general Antoine Henri Jomini: “Logistics encompasses the means and arrangements with which tactics and strategies are implemented. The strategy decides where to act; logistics bring troops to that point. “

But what is the beginning of military logistics in history?

All the great conquests were based on a strong logistics component, but who was the first leader to recognize its value?

Au cours de l'histoire, seuls les chefs d'armée qui ont compris l'importance primordiale de la logistique dans les opérations militaires avaient atteint les objectifs fixés. En effet, le général français Antoine Henri Jomini a souligné l'importance de la logistique pour le succès de l'action militaire: „La logistique inclut les moyens et les dispositifs dont les tactiques et les stratégies sont mises en pratique. La stratégie décide où l'on doit agir, la logistique y amène et place les troupes.”

Mais où on peut placer le début de la logistique militaire dans l'histoire?

Toutes les grandes victoires reposaient sur une forte composante logistique, mais qui fut le premier dirigeant qui en avait reconnu la valeur ?

Cuvinte-cheie: logistica militară; asigurarea trupelor; sustenabilitatea, viteza și mobilitatea forțelor; animalele de povară; aria logistică de acțiune imediată.

Keywords: military logistics; supply procurement to the forces; forces sustainability, speed and mobility; pack animals; immediate action logistics area.

Mots-clés: logistiques de campagne; fourniture de troupes; durabilité, rapidité et mobilité des forces; bêtes de somme; la zone logistique d'action immédiate

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

** Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

e-mail: mateibogdancostin@gmail.com

Logistica militară reprezintă un ansamblu de operații care are ca scop asigurarea celor mai bune condiții pentru desfășurarea acțiunilor de amplasare ale unei armate¹.

O altă definiție statuează că logistica reprezintă unul dintre cele mai importante domenii ale artei militare, în care este reflectată o mare parte a evoluției sau a involuției armatei².

De asemenea, conform terminologiei Alianței Nord-Atlantice, logistica militară este știința planificării și asigurării mișcării și întreținerii forțelor³.

Așa cum reiese din însăși definiția ei, logistica militară este o componentă esențială pentru succesul oricărei campanii militare, fiind considerată o ramură importantă a artei războiului.

O altă particularitate a conceptului de logistică militară este că acesta s-a conturat, evident, din necesitatea armatelor de a avea asigurată aprovizionarea pe timpul ducerii acțiunilor militare; de aceea logistica a cunoscut în timp un proces de transformare, în acord cu celelalte componente ale artei militare. Astfel, s-a trecut treptat, de la Asigurarea materială la Intendența militară, Administrarea armatei, Spatele armatei, Serviciile armatei și, la momentul actual, Logistica armatei⁴.

În consecință, importanța logisticii a crescut treptat, ajungând ca, în perioada contemporană, caracterizată printr-un mare consum de resurse, să cuprindă diverse domenii funcționale. În prezent, în cadrul armatelor NATO, logistica cuprinde o arie extinsă de funcții și de responsabilități specifice⁵, precum:

- aprovizionarea;
 - producția sau achiziția bunurilor materiale;
 - asigurarea serviciilor necesare efortului militar;
 - sistemul informatic logistic;
 - mentenanța echipamentelor militare;
 - mișcarea și transportul trupelor și materialelor (M&T);
 - recepția, staționarea și continuarea deplasării în cadrul dislocării/redislocării forțelor în/din teatrele de operații (RSOM);
 - geniul de infrastructură pentru logistică (IEL);
 - sprijinul medical;
 - managementul contractorilor;
 - sprijinul națiunii gazdă (HNS).
- Etimologia cuvântului logistică provine din

grecescul ”logisteuo”, care înseamnă, înainte de toate, a administra⁶ sau ”skilled in calculating”⁷, fiind utilizat pentru prima dată în vechile civilizații, greacă și romană, ca parte organică a forțelor armate ale regatelor antice din arealul Europa – nordul Africii – Orientul Apropiat și Mijlociu. Imperiile Macedonean, Roman sau Bizantin aveau componente specializate în asigurarea materială a trupelor, precum ”skoidos”⁸, în civilizația elenistă, sau ”logista”, ”logiste” și ”logisteo”⁹, în civilizația latină. Aceștia erau ofițeri însărcinați cu logistica trupelor, respectiv cu gestionarea fluxurilor de aprovizionare, cu asigurarea transportului de provizii, cu distribuția materialelor, cu menținerea sănătății animalelor, cu organizarea amplasamentelor etc.

După divizarea și decăderea Imperiului Roman de Răsărit, termenul de logistică dispăre, ca exprimare, din istorie, chiar dacă, prin scopul și prin funcționalitățile sale, logistica forțelor militare își continuă existența în toate campaniile de cucerire din Evul Mediu, indiferent de zona geografică. În consecință, chiar dacă a fost definită altfel, logistica militară s-a dezvoltat gradual, dar continuu, de-a lungul timpului.

Expresia este reutilizată, pe fondul avântului Revoluției industriale, de către împăratul francez Napoleon Bonaparte (1769-1821), în cadrul amplelor măsuri de reformare à ”La Grande Armée”.

Din punct de vedere etimologic, termenul reapare din nou, în anul 1838, în ”Précis de l’art de la guerre” – lucrarea de anvergură a baronului Antoine-Henri Jomini¹⁰ (1779-1869), general de armată francez, șef de stat major al „Corpului de armată al mareșalului Ney” și consilier militar al Casei Imperiale Ruse, unul dintre principalii teoreticieni ai regulilor luptei armate și admirator declarat al genialității militare a lui Napoleon. Acesta este exemplificat ca o nouă specialitate în armata franceză imperială, ”maréchal des logis”¹¹ (asimilat, în epocă, cu subofițer de cazare), cu trei gradații ierarhice: ”maréchal des logis-chef”, ”maréchal des logis-de carrière” și ”maréchal des logis-sous contrat”.

Deoarece termenul „logistică” – cu derivațiile sale – nu a fost utilizat *ad litteram* o perioadă mare de timp, din Antichitate până în Secolul Luminilor, pe parcursul prezentei lucrări, vom utiliza preponderent expresia „asigurarea trupelor”,

pentru a prezenta coerent realitatea conceptului de logistică, în cadrul secolului al IV-lea î.H., precum și pentru a nu face confuzie cu teoretizarea acestuia din epoca napoleoniană.

Izvoarele antice îl creditează pe regele antic Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru cel Mare, ca fiind cel care a introdus în istorie conceptul de asigurare a trupelor, investind pentru prima oară în capacități specifice, menite să le ofere forțelor atuările necesare succesului militar.

Plusvaloarea adusă de logistică în arta războiului, alături de coeziunea implementată cu succes de către Filip, în cadrul trupelor, și de carisma lui Alexandru au fost condiții suficiente pentru ca, în nici 13 ani, forțele armate macedonene să străbată peste 25.000 de kilometri, pentru ca supremația Macedoniei să se întindă pe trei continente și să cuprindă teritoriile statelor moderne: Grecia, Turcia, Siria, Liban, Israel, Egipt, Irak, Iran, Afganistan, Uzbekistan, Tadjikistan, Pakistan și India¹².

Iar ambiția insuflată de către Filip lui Alexandru, ambii murind în floarea vârstei, nu se oprea aici. Ca un apogeu al cuceririlor sale, chiar înainte de decesul său, Alexandru pregătea ample expediții în Peninsula Arabă, spre Cartagina, spre Roma și în întregul bazin al Mării Mediterane. Numai moartea lor prematură și surprinzătoare, la doar 46 de ani și, respectiv, 33 de ani, a împiedicat realizarea unui vast „Imperiu universal”¹³, chiar în timpul vieții acestora – adevăratul lor hybris.

Dacă Alexandru cel Mare a rămas în istorie ca primul militar cu adevărat vizionar, care a promovat fără echivoc idealul generos al unității rasei umane și care a adoptat globalizarea prin cucerire militară ca politică de stat, Filip al II-lea a fost, pe nedrept, cvasiuitat, deși tocmai el a pus piatra de temelie în cuceririle macedonene, prin reformarea fundamentală a forțelor armate și prin adoptarea progresului în domeniul militar, la un nivel nemaîntâlnit.

Ecoul în timp al izbânzilor acestor străvechi regi a deschis drumul altor mari cuceritori militari ai lumii: Cezar, Attila, Iustinian I, Umar I, Gînghis Han, Mahomed II, Petru I, Napoleon Bonaparte și mulți alții, a căror viață s-a ghidat după provocarea macedonenilor adresată divinității, înscrisă în piatră: „Pământul e sub dominația mea; tu, Zeus, rămâi cu Olimpul”¹⁴.

Macedonia era un mic stat din nordul peninsulei Peloponez, în care predomină relieful muntos,

cu formațiuni tribale izolate. Acestea controlau pasurile montane prin care invadatorii barbari atacau orașele-state bogate ale Greciei Antice din Iliria, pe două direcții: nord și nord-vest¹⁵. Deși înrudiți cu grecii, chiar prin Perdicas I – primul rege al Macedoniei –, grecii întotdeauna i-au disprețuit pe macedoneni, considerându-i sălbatici și barbari. În calea tuturor expedițiilor de jaf către Grecia, neajutați de conaționali lor, confrunțați cu posibilitatea extincției totale, macedonenii au fost obligați să devină puternici pentru a supraviețui.

Înainte de reformarea asigurării trupelor, implementată de către regele macedonean, în perioada clasică a Greciei Antice, războaiele dintre orașele-state se duceau, de regulă, după anumite convenții. Armatele combatanților se întâlneau într-un loc dinainte stabilit, care îndeplineau condițiile potrivite pentru luptă și care era acceptat de către toți beligeranții. Confruntarea nu dura niciodată o perioadă mare de timp, iar după terminarea acesteia, trupele se întorceau în orașele-state proprii¹⁶.

Deoarece militarii nu purtau asupra lor decât armele folosite în luptă, pe lângă combatanții propriu-ziși, oastea era formată din foarte mulți slujitori, femei și sclavi, care făceau marșul împreună cu luptătorii spre locul ales, fără să participe efectiv la confruntarea armată. De aceea ponderea necombatanților era mult mai mare decât cea a combatanților. Efectele acestui fapt erau scăderea vitezei și a mobilității forțelor, precum și mărirea numărului de rații necesare, deoarece prin adăugarea acestora, creștea implicit și numărul „gurilor de hrănit”.

Inclusiv în spațiul dacic, hrănirea contingentelor în timp de război se asigura din proviziile pe care luptătorii le aduceau cu sine de acasă și care erau, în general, cărate de către servitori. Acestea satisfăceau necesarul armatei doar pentru câteva zile¹⁷. În cazuri excepționale, dacă luptele durau mai mult de câteva zile, alimentele se puteau primi din rezerve, constituite din timp de pace și păstrate în siguranță, în locuri ascunse sau greu accesibile.

De asemenea, armatele grecești foloseau la transportul proviziilor carele trase de boi, fapt care conducea la o drastică scădere a vitezei și a mobilității forțelor, iar traversarea zonelor de teren accidentat se făcea pe o perioadă foarte mare de timp. Toate aceste cauze făceau imposibilă o campanie militară de durată, războaiele desfășurându-se într-un interval scurt de timp și la o distanță mică față de orașele-state.

Filip al II-lea (382 î.H. - 336 î.H.), regele Macedoniei, din 359 î.H., a realizat că toate acestea trebuiau să se schimbe rapid. Astfel, a înțeles că trebuie să creeze un nou sistem de asigurare a trupelor din cadrul armatei sale, bazat pe sustenabilitate, mobilitate și viteză.

Precedentul a fost constituit de acțiunea conducătorului militar atenian Xenofon (431 î.H. – 354 î.H.), care, în timpul retragerii către meleagurile natale a celor 10.000 de mercenari greci, după bătălia de la Cunaxa (401 î.H.) din inima Persiei, prin Babilonia, Asiria și Armenia către Trebizond (actual Trabzon – Turcia), unde îi aștepta flota elenă, a ordonat abandonarea tuturor bagajelor armatei, cu excepția celor strict necesare luptei și a hranei¹⁸. Această decizie a asigurat succesul marșului de peste 1.500 km¹⁹, deoarece a adus plusul necesar de viteză și de mobilitate grecilor aflați în teritoriu ostil, hărțuiți permanent de armata persană, rămași fără provizii, decimați de boli și demoralizați, așa cum însuși Xenofon descrie în memoriile sale.

Mai mult ca sigur inspirat de această decizie, Filip al II-lea interzice folosirea carelor cu boi în armata macedoneană, utilizând, în schimb, calul și măgarul ca animale de povară²⁰ pentru toate sarcinile unde era utilizat boul. Este pentru prima dată în istorie când un comandant militar din Europa adoptă o astfel de măsură, menită să ofere armatei sale mobilitatea necesară și posibilitatea divizării forțelor pe timpul deplasării.

O comparație edificatoare²¹: chiar dacă o căruță trasă de un bou poate duce 452 kg pe zi, iar un cal echipat corespunzător doar o încărcătură de 113 kg, diferența esențială este dată de faptul că cinci cai pot căra cu ușurință aceeași cantitate 51 de kilometri zilnic – distanță dublă față de posibilitățile transportului cu bovine – și cu utilizarea a jumătate din cantitatea necesară de furaje.

Estimativ, fiecare cal consumă zilnic aproximativ 4,5 kg de nutreț și o cantitate egală de grăunțe. Hrana animalelor era asigurată astfel: nutrețul era adunat din zonele tranzitate, iar fiecare animal căra cu el 104 kg de grăunțe, suficiente pentru hrana proprie, pe parcursul a 23 de zile²².

De asemenea, pentru a reduce încărcătura transportată de către animalele de povară, Filip al II-lea mărește și cantitatea de materiale pe care luptătorul le va căra cu el în permanență. Fiecare soldat macedonean va duce pe lângă armele necesare luptei, echipamentul propriu și rația de

hrană²³. Astfel, pe lângă sabie, coif, scut, armură, sarisa (lancea lungă de 6 m, care, pentru a fi ușor transportabilă, se dezambla în două părți), în sacul de spate al acestuia se aflau și unelte de săpat, pătură, îmbrăcăminte personală, medicamente, ustensilele de mâncat, alimente și 18 kg de făină, necesară hranei proprii, pe o perioadă de 30 de zile²⁴.

Toate materialele enumerate mai sus cântăreau împreună aproximativ 37 kg, iar aceasta reprezintă într-adevăr greutatea optimă pe care un soldat o poate duce pe distanțe lungi, fără a-i fi afectată sănătatea. De exemplu, soldatul roman căra 27 kg fără arme (aproximativ 34 kg în total), tot atât cât unul francez participant la Waterloo (1815), iar un soldat englez din Bătălia de la Bunker Hill (1775) ducea 36 kg, pe când în epoca modernă un soldat american, în Debarcarea din Normandia (1944), avea 37 kg²⁵. Această paralelă de-a lungul timpului relevă cel mai bine spiritul vizionar al regelui macedonean.

Chiar dacă oamenii au preluat o bună parte din încărcătura transportată de animalele de povară, totuși erau materiale și echipamente care nu puteau fi transportate decât cu ele, precum obiectele voluminoase, și anume: părțile componente ale armelor de asediu, corturile, lemnele, râșnițele de piatră pentru prepararea hranei, surplusul de alimente care nu era dus de către soldați, rezervele de hrană, furajele proprii animalelor etc. S-a estimat că greutatea materialelor necomestibile transportate de un animal de povară, raportată la numărul de luptători, cărora acestea le sunt destinate, este de 1:50 (un animal căra obiecte necesare pentru 50 de oameni)²⁶.

Astfel, în prima sa campanie militară de anvergură, cea din Iliria (358-357), împotriva socrului său Bardilis, regele Dardanilor, regele macedonean a utilizat doar 200 de animale de povară, pentru o forță expediționară de 10.000 de oameni²⁷.

Totodată, femeilor, soțiilor și altor civili le-a fost interzisă însoțirea trupelor. De asemenea, servitorii se limitau la câte unul pentru fiecare luptător călare și câte unul pentru fiecare zece pedestrași²⁸. Aceștia cărau instrumente pentru pregătirea alimentelor, frânghiile etc., împreună cu propriile lor echipamente și rații de hrană. Tot ei îndeplineau alte sarcini, cum ar fi întreținerea drumurilor, procurarea hranei pentru oameni sau pentru animale și paza taberei.

Doar uneori luau parte la lupta propriu-zisă, în corpuri distincte de infanterie ușoară.

Aceste măsuri au determinat reducerea drastică a personalului necombatant care însoțea, în mod tradițional, forțele armate. Pentru prima dată în istorie, armata macedoneană, formată din 10.000 de infanteriști și 600 de călăreți²⁹, era însoțită de doar 1.600 de personal auxiliar³⁰, ceea ce i-a conferit lui Filip capacitatea deplasării trupelor mai rapid și mai departe, precum și posibilitatea susținerii acestora pe câmpul de luptă, câteva săptămâni, doar cu hrana pe care și-o cărau singuri.

Amplele reforme din domeniul asigurării trupelor militare, implementate de către Filip al II-lea, au mărit substanțial raza de acțiune imediată a

luptătorii călare făceau marșul pe jos, alături de caii lor, împreună cu restul oștirii.

Un calcul simplu relevă că, la o medie de 24 km de marș pe zi, purtând provizii pentru 25 de zile, armata lui Filip putea, cu ușurință, să parcurgă 480 km fără a fi aprovizionați și să mai aibă încă o rezervă de hrană de cinci zile.

Acum, Filip al II-lea putea lovi fulgerător orice rival între Marea Adriatică, Marea Egee și fluviul Dunărea, într-un areal cu raza de 240 km sau zece zile de marș³³ de la Pella, capitala regală. Aria logistică de acțiune imediată a armatei macedonene este prezentată în Figura 1.

Un alt atu era că, odată ajunsă în locul dorit, armata macedoneană putea staționa încă două săptămâni fără a fi necesară reaprovizionarea acestora (consumând proviziile proprii care erau transportate) sau, după caz, se putea opta pentru continuarea marșului³⁴.

Pe măsură ce sfera de influență macedoneană creștea, Filip al II-lea stabilea punctele cheie din toate direcțiile – forturi și întăriri cu rol preponderent de asigurare a trupelor, unde stoca rezerve de provizii pentru campaniile sale viitoare.

În epocă, o atenție deosebită se acorda efectivelor care se apărau în cetăți; acestea erau aprovizionate din depozite de alimente, organizate în interiorul acestora³⁵.

De asemenea, pentru că sudul Peninsulei Balcanice este un important bazin hidrografic, străbătut de cursuri de apă majore, ca Nestus, Struma, Vardar, Haliacmon, Pineios, Erigon, Apsus etc., cu siguranță că o parte dintre aceste

fortificații au fost construite lângă poduri fixe sau plutitoare, pentru a asigura paza acestor puncte obligate de trecere³⁶.

O altă idee inovatoare, implementată de către Filip în domeniul asigurării trupelor, a fost staționarea armatei între etapele de marș în raioanele fortificate – una dintre lecțiile învățate de către regele macedonean din primele sale campanii, când atacurile triburilor din munți se realizau preponderent în perioadele de odihnă a trupelor, surprinzându-l³⁷.

Pentru a evita ambuscadele și pentru a asigura condițiile necesare refacerii puterii de luptă a militarilor săi³⁸, Filip a dispus construcția, în fiecare noapte, de tabere înconjurate de șanțuri adânci și

Figura 1. Aria logistică de acțiune imediată a armatei macedonene

Sursa: ”Map. 2, Logistical Range of Philip’s Army”, Gabriel A. Richard, Potomac Books, ”Philip II of Macedonia Greater than Alexander”, 2010, p. 89.

armatei macedonene, făcând-o mult superioară oricărei armate contemporane. Astfel, într-o singură zi, forțele sale armate puteau parcurge 24 km în marș normal, iar într-unul forțat, 32 km³¹, cifre absolute pentru acea perioadă de timp.

De asemenea, pe toată perioada zilei de marș, etapele de odihnă pentru menținerea sănătății animalelor erau bine definite. La fiecare oră, existau halte de 10 minute, iar la fiecare trei ore de marș, o haltă de o jumătate de oră, când animalelor de povară le era scoasă încărcătura³². Chiar și

de palisade, formate din garduri de pari ascuțiți. În zonele în care nu exista vegetație, care putea fi utilizată în acest scop, lemnul era transportat cu animalele de povară. Datorită plusului evident adus protecției forțelor luptătoare pe timpul campaniilor militare, romanii au adoptat de la macedoneni măsura inovatoare a fortificării dispozitivelor de staționare pe timpul nopții.

Combi-nația letală dintre viteză, mobilitate, asigurarea trupelor și spirit combativ al armatei macedonene a fost clar demonstrată în campania balcanică, purtată de către Alexandru cel Mare, la o jumătate de an de la asasinarea tatălui său, în primăvara lui 335 î.H.³⁹

Plecată din Amfipolis (în nordul Greciei de azi), armata macedoneană, cu Alexandru în frunte, a trecut peste munții Stara Planina și a repurtat două victorii, la sud de Dunăre: prima, împotriva tracilor, de pe muntele Haemus, și a doua împotriva triburilor, lângă râul Lyginis (un afluent al Dunării). După un marș de trei zile, a trecut noaptea fluviul Dunărea și i-a surprins pe geți, forțându-i să se retragă, după o primă încheștare a cavaleriei. Cum a primit vești despre revolta regelui Cleitus al Iliriei și a regelui Gaucias al Taulanților, Alexandru s-a îndreptat spre aceștia și i-a învins pe rând, în bătălia de la Pelion (situat în sudul lacului Prespa, din Albania de azi). Astfel, întreaga graniță nordică a Macedoniei era pacificată.

Din nou a primit vești despre revolta unor cetăți-state din Grecia, în frunte cu Teba și cu Atena. Alexandru a plecat imediat, iar prezența surprinzător de rapidă a armatei macedonene a descurajat rebeliunea. Doar Teba a ales să lupte și a fost înfrântă, iar răzbumarea lui Alexandru a fost cruntă: întreg orașul – cândva puterea dominantă din Grecia – a fost distrus, toți locuitorii, vânduți în sclavie, iar teritoriile sale au fost împărțite între celelalte cetăți din Boeția. Astfel, a fost pacificată și Grecia.

Marșul armatei macedonene și, implicit, efortul aferent de asigurare a trupelor au acoperit două mii de kilometri, dintre care ultimii cinci sute au fost realizați în doar 13 zile – cifre incredibile pentru acea perioadă. Totodată, campania balcanică, din primăvara anului 335 î.H., i-a dezvăluit lui Alexandru adevăratele calități ale armatei sale și i-a dat încredere în puterea acesteia.

Prin introducerea vizionarelor sale reforme în logistica militară, Filip al II-lea a reușit, pentru

prima dată în istorie, ridicarea artei războiului pe un nivel mult superior contemporanilor săi, creând premisele marilor cuceriri ale fiului său.

NOTE:

1 [Academia Română – Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”], *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2018, p. 660.

2 Sorin Pînzariu, *Istoria logisticii militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015, p. 5.

3 [NATO Standardization Office (NSO) - Allied Administrative Publications], *AAP-006, NATO Glossary of Terms and Definitions*, Brussels, 2017, p. 69.

4 Sorin Pînzariu, *op.cit.*, p. 5.

5 [Logistics Committee (LC)], *NATO Logistics Handbook*, Brussels, 2012, pp. 22-25.

6 <https://www.scribd.com/doc/15621480/Logistica>, up loaded by Olga Olguta, p. 6, accesat la 10.04.2019.

7 https://en.wikipedia.org/wiki/Military_logistics#History, accesat la 10.04.2019.

8 <http://turningpointsoftheancientworld.com/index.php/2018/09/05/alexander-macedonian-logistics-corps/>, cap. Evolution, accesat la 10.04.2019.

9 <https://conspecte.com/Logistica/conceptul-de-logistica.html>, cap. *Evoluția istorică a logisticii. Definierea și rolul logisticii*, accesat la 10.04.2019.

10 <https://www.britannica.com/biography/Henri-baron-de-Jomini>, accesat la 11.04.2019.

11 https://en.wikipedia.org/wiki/Mar%C3%A9chal_des_logis, accesat la 11.04.2019.

12 *** Colecția 100 de Personalități, *Alexandru cel Mare*, Editura De Agostini Hellas, București, 2007, p. 18.

13 <http://www.istorie-edu.ro/istoria-universala/grecia-antica/alexandru-cel-mare.html>, accesat la 12.04.2019.

14 Jackson J. Spielvogel, *Western Civilization, Volume A. To 1.500*, Cengage Learning, Boston, 2010, p. 90.

15 https://ro.wikipedia.org/wiki/Macedonia_Antic%C3%A1#Istoric, accesat la 13.04.2019.

16 <http://turningpointsoftheancientworld.com/index.php/2018/09/05/alexander-macedonian-logistics-corps/>, cap. Designed for short-term warfare, accesat la 10.04.2019.

17 Constantin Rizea, *Istoricul logisticii Armatei Române*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 1993, p. 6.

18 Xenophon, *The Anabasis of Cyrus* – cartea a III-a, 370 î.H., cap. al II-lea, ver. 27, Cornell University Press, 2008, p. 108.

19 https://www.conservapedia.com/March_of_the_10,000, accesat la 16.04.2019.

20 Gabriel A. Richard, *Philip II of Macedonia Greater than Alexander*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2010, p. 85.

21 *Ibidem*, p. 86.

22 *Ibidem*, p. 87.

23 Polyaeus, *Strategemata* – cartea a IV-a, sec. II d.H., cap. al II-lea, ver. 10, Ares Publishers, Chicago, 1994.

24 Gabriel A. Richard A., *op.cit.*, p. 86.

25 *Ibidem*, p. 86.

26 Donald W. Engels, *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army*, University of California Press, Berkeley, 1980, p. 18.

27 Gabriel A. Richard, *op.cit.*, p. 87.

28 *Ibidem*, p. 86.

29 https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Macedonian_army#Origins

30 Gabriel A. Richard, *op.cit.*, p. 86.

31 *Ibidem*, p. 87.

32 *Ibidem*.

33 Gabriel A. Richard, *op.cit.*, p. 89.

34 *Ibidem*, p. 87.

35 Constantin Rizea, *op.cit.*, p. 6.

36 Gabriel A. Richard, *op.cit.*, p. 88.

37 *Ibidem*, p. 86.

38 Gheorghe Pavel, *Operațiunile intermediare la nivel operativ*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 34.

39 https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_the_Great#Balkan_campaign, accesat la 19.04.2019.

BIBLIOGRAFIE

*** Colecția 100 de Personalități, *Alexandru cel Mare*, Editura De Agostini Hellas, București, 2007.

[Academia Română – Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”], *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2018.

[NATO Standardization Office (NSO) - Allied Administrative Publications], *AAP-006, NATO Glossary of Terms and Definitions*, Brussels, 2017.

[Logistics Committee (LC)], *NATO Logistics Handbook*, Brussels, 2012.

Xenophon, *The Anabasis of Cyrus*, Cornell University Press, 2008.

Polyaenus, *Strategemata* – cartea a IV-a, secolul II d.H. –, Ares Publishers, Chicago, 1994.

Engels W. Donald, *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army*, University of California Press, Berkeley, 1980.

Jomini, Antoine-Henri le Baron de, *Précis de l’art de la guerre, ou Nouveau tableau analytique*

des principales combinaisons de la stratégie, de la grande tactique et de la politique militaire, Meline, Cans et Compagnie, Brussels, 1838.

Pavel Gheorghe, *Operațiunile intermediare la nivel operativ*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.

Pînzariu Sorin, *Istoria logisticii militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2015.

Richard A. Gabriel, *Philip II of Macedonia Greater than Alexander*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2010.

Rizea Constantin, *Istoricul logisticii Armatei Române*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 1993.

Spielvogel J. Jackson, *Western Civilization, Volume A. To 1.500*, Cengage Learning, Boston, 2010.

<https://www.scribd.com/doc/15621480/Logistica>

https://en.wikipedia.org/wiki/Military_logistics

<http://turningpointsoftheancientworld.com/index.php/2018/09/05/alexander-macedonian-logistics-corps/>

<https://conspecte.com/Logistica/conceptul-de-logistica.html>

<https://www.britannica.com/biography/Henri-baron-de-Jomini>

https://en.wikipedia.org/wiki/Maréchal_des_logis

<http://www.istorie-edu.ro/istoria-universala/grecia-antica/alexandru-cel-mare.html>

https://ro.wikipedia.org/wiki/Macedonia_Antică

https://www.conservapedia.com/March_of_the_10,000

https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Macedonian_army

https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_the_Great